

Žemaitējē. Istuorējēs ē kultūras bruožā

BUTRĒMS ADUOMS

Restaurouts bovės Kražiu kolegėjės bėndrabutė (dabar – Kražiu M. K. Sarbievijaus kultūras centros) pastats. Mukienės Danutės 2013 m. portėgrapėjė

Dėdiājam skolptuoriou ledīnou sotviero Žemaitiu krašta gamta i skulptūrinī relijefa – kraštuovaizdi, ēš anuo tērsma vondėnū po biški susidarė opelė i ežerā, vuo vieliau mēškā i laukā prėsepėldė gīvoma. Dā atšiauros, tošts, be gīvībės i žmuogaus kraštuovaizdis XV–XIII tūkstantmetie pr. Kr. bova tinkams tik pėrmėsėms gīventuojems – mamotams, katrū kaulu sorasta Vėrvītės i Patekluos santakuo, Barzdūnūs pri Šėlotės. Dėdīausi seniausiu Žemaitėjės gīventuojū pīdsakā aptėktė pėitiniē Žemaitiu aukštumuos dalie – Bėržoli-Lūksta ežerīnė, kėtėp Varniū dauborio dā vadėnamuo vėituo.

Šiaurės elniu medžiutuojė – pėrmėjė krašta gīventuojė, katrū stuovīklas aptėktas Dreniū kaimė, tarp Sterva i Bėržolė ežerū. Vielīau apgīventa Bėržolė sāsmauka, Šėrmės kalns, Spigina rags i kitas vėitas. Pėrmėjė gīventuojė, be šiaurės elniu, vuo vielīau i kėtū žvieriū medžiuklės, ožsėimdava i žvejūojėmo, gamėnuos kaulėnius žeberklus, vuo paskīau – i tinklus. Gīvenėms iš esmies pasimainė neulėta laikuotarpio, V–IV tūkstantmetiu sandūruo, ka senėjė Žemaitėjės gīventuojė išmuoka lėpditė poudus, iš pradiū smailės dognās, vuo vielīau – i pluokštės, vėrtė maista i išlaikītė anuo atsargas. Žvejūojėmou bova nauduojėmė ne tiktās žeberklā. Švėntuosės, Koršiu nerijės i Žemaičiu aukštumuos neulėta lai-

kuotarpė gīvenvieties gausė atrondama tinklū iš lėipas karnuos padėrbtū, akmėniniū i tuoši suvīniuotu anū pasvarū, plūdīu, bučiu i kėtu žvejības īronkiu. Tuo meta gīvenvietės poikė išlaikė vėsas tuo meta boitėis lėikanas: medė, kaula i raga, tėtņaga īronkius, kėrvius, strieliū i jietiū ontgalius, lonkus i strielės, gremžtokus i gramdokus uodā i kėtuoms medžeguoms apdėrbtė, senūsīus butus, žmuoniū i žvieriū atvaizdus, padėrbtus ēš medė, kaula i raga.

Tuo laikuotarpė pabaiguo, III tūkstantmetie priš Kristu, i Kuršiu Nerėjė, Pajūrė žemoma, Žemaičiu aukštoma jiemė skverbteīs indoeuropiečiu gėntis. Anuos atkeliava so laivėnės kėrvės, so dā nematītās ligi šiuolė nomėnės gīvuolės – avims i uožuoms, kėtās raguotės, pradiejė augintīs i kiaulės. Augėna i pėrmūsīus nomėnius augalus: kanapės, šuorus, pīliaruozės, uobelis.

Aplė 1700 m. pr. Kr. rītīnīs Baltėjės i Nemuna pakronties pasėruodė pėrmėjė metala dėrbėnė. Patīs pėrmėjė būtom dorklos iš Veliuonas aplīnkiu, Vėrvītės i Rešketuos santakuo rasts žalvarinis kuovuos kirvis i masīvos smėigtoks so spėralėnė galvotė. Dėdiuojė dalis ēš 200 žėnuomu II–I tūkstantmeē pr. Kr. žalvarė dirbiniū i atrasta Žemaičiu, dėltuo, ka anėi bova artīausē prekības keliū.

Pri opiu santaku, aukštėsnīuos vėituos, žalvarė omžiou īrengtė pėrmėjė pėlkalnė, jau musintās tumet lidīs i gintara išmainīts žalvaris. Ruomienėskuoju laikuotarpio diel prekības gintaro Ruomas i anuos puovincėju pėrklē pasiekė i šėndėinini, vuo tumet aiščiu (koršiu) gīventa, rītū Baltėjės pajūri. „Gintara kelio“ i koršiu terėtuorėjės pateka Ruomas muonetas, segės, emalė i stėkla karuolė.

Musintās ka katruos žemaitiu gėntis greičiausē baigė formoutėis V omžiou puo Kristaus. Vakarūs anū kaiminā bova koršiu gėntis, užiemosēs platės terėtuorėjės šėndėinėnės Lietuvuos i Latvejės pajūrė žemės, šiaurėnė kaiminā bova žiemgalė, gīvenė dabartėnė šiaurės Lietuvuo i pėitū Latvījuo, vuo rītūs – lietuvīu (aukštaičiu) gėntis, pėitūs – skalvė.

Veizont i Žemaitėjės (bovūsīu koršiu, žiemgaliu, skalviu i žemaičiu) kraštuovaizdi pėrmīausē matuos kuovuoms sukortas vėitas. Kraštuovaizdie „soraitė“ žemaitėms būdingė karības istuorėjės dalikā – pėlkalnė, gīnībėnė griuovė, anū gropės, kūlgrindas i medgrindas, dėdėliausēs gīnībėnės i signalėnės sistėmas. Tuos īr Nemuna, Jūras, kėtū opiu gīnībėnės sistėmas, dėdėjė Žemaitiu aukštumuos kalnā – Šatrėjė, Megviegalis, Muoteraitis, Sprūdė, Gėrgždotė, kėtė galingė žiemiu gīnības centrā. Struktūras, katruos garantava saugoma, senūju žemaitiu vėsuomenės gīvasti. Pasėruošėms karams – gīnībīniu ītvėrtėnīmu, pīlīū statīms, gīnklu tuobulėnėms – svarbi senūju Žemaitėjės gīventuojū istuorėjės dalės. XIII–XIV omžiou, karū su Vuokietiu uordėno i Lėvuonėjė laikuotarpio, žemaitiu terėtuorėjės pasiekė Baltėjės jūra. Anuos tapa atkakliausiu kuovū arena, vuo žemaitiu laikīsena, greičiausē i karė dvasēs turiejėms, leida tou regėjuona išlaikītė Lietuvuos valstībės ronkuos, neveizont daugkartīniu Žemaitėjės duovanuojėmu vėinam a kėtam uordėnou, vuo dvėm posbruolėm – Juogailā i Vītautou – padiejė tou kuonflikta galotėnā išsprėstė Žalgerė mūšie 1410 metās. Tuo terėtuorėjūo fuormavuos žemaitiu žemės, vielīau vadīntas valsčės, i istuorėnius šaltėnius patekosēs XII–XIV omžiou, kāp i anū žiemiu valduovā – konėgaikštė: Ariuogalas, Paštuvuos, Junigėduos (Vielīuonas), Raseiniū, Vėdoklės, Kaltīnienu, Kražiu, Šiauliū, Medinīnku, Pagraudės i kėtū. Tuos žemės dā XIII–XV omžiou ēšlaikė tam tēkra savaronkėškoma, vuo anū konigaikštė – Erdvėls, Vīkīnts, Algmėns, Būliuonė (Bulevėčė) – pasižīmiejė aktīvomo i savarankīška laikīsena formoujontīs Lietuvuos valstībė. Karto ruodīs i kėta tendėncėjė: Žemaitė nuoriejė taptė Lietuvuos valstībės dalim, i senuoji Lietuvuos valstībė atsėrada kap dvėjū pagrīndīniu etnuos – žemaitiu i lietuvīu (aukštaičiu) – susijungėma rezultats.